

ben a korábbi lelőhelyen kívül). Az objektumok nagyobb részét árkok és gödrök alkották. A település meghatározó objektuma a több száz m-en át követhető, 2–4 m széles, változó mélységű, kétagú, szögletes alapú települést kerítő árok, amelynek a Ny–K-i és a derékszögben É-i irányba kanyarodó É–D-i irányú szakaszát is fel tudtuk tární. Az árkok nagyobb része ebből az árokból ágazott le vagy futott bele, így mintegy telekhatároló szereppel (is) bírtak. Az egyik, ebből a széles árokból leágazó, Ny–K-i irányú árok alján hosszúkás, ovális alakú oszlophely jellegű mélyedéseket figyeltünk meg, amely paliszád léte utal. Hasonló mélyedéseket az említett településkerítő árok egyes szakaszain is megfigyeltünk. Az árkok mellett számos gödör, 3 épület és 10 külső kemence is előkerült. A gödrök kerek vagy téglalap alapúak, befelé vagy kifelé rézsús falúak voltak. A külső kemencék közül volt, amelyeket árkok szélébe ástak, de voltak előtér-gödör falába épített vagy vájt kemencék is. Összesen 17 kemence került elő, amelyek sütőfelülete alá majdnem minden esetben edénytöredékeket helyeztek. Három lekerékített sarkú téglalap alapú épület is előkerült, amelyek közül kettőbe két kemencét, illetve egy tűzrakó helyet figyeltünk meg. Két háznál a lépcsőzetes bejárat is rögzíthető volt. Az objektumok betöltéséből változó mennyiségű lelet került elő. A kerámia anyagból teljesen hiányzott a fehér kerámia. Az edénytöredékek nagyobb részét a cserépbográcsok, kisebb részét a fazekak alkották. Számos pelyvával soványított téglatöredék, kevés őrlőkötöredék és néhány vastárgy (kések, csikószabla, kulcsok), illetve egy római bronzérme került még felszínre. Az egyik árokban és egy gödörben faragott mészköveket találtunk, amelyek templomból származhattak. Az egyik gödör betöltésében kistestű állat, talán macska teljes csontvázát bontottuk ki. Jellemző a lelőhely Árpád-kori árkaira, hogy azok betöltésében több lókoponyát, illetve teljes kutyacsontvázakat is találtunk. A ló- és kutyacsontok mellett birka-, szarvasmarha- és sertéscsontok is előfordultak. A településobjektumok között két temetkezést is feltártunk. A gödrökben rendellenesen (összekötözött végtagokkal) fekvő vázakat bontottunk ki, amelyek közül az egyik medencéje alatt 6 db IV. Béla ezüstdénárt találtunk. Az érmék tatárjárás kori kincsleletekben fordulnak elő, így az Árpád-kori falu pusztulásának idejét erre az időpontra tehetjük. A tatárdúlás jelenlétét erősíti az a meneteles lejárátú gödör, amelynek a letaposott járósíntjén egy kétélű pallost, egy lóvakarót és egy sarlót találtunk.

A lelőhely középső részén, az egyik Árpád-kori árokra ráásott, lekerékített sarkú téglalap alaprajzú gödörben egy teljes lóváz feküdt. A váz koponyája a gépi nyeséskor megsérült. Az ÉNy–DK-i tájolásban eltemetett, hason fekvő ló koponyarésze magasabban feküdt, valószínűleg alá volt támasztva. A sírból a viseletnek megfelelő helyen, a ló bal- és jobb oldalán került elő egy-egy széles, íves talpalójú, kerekded alakú, valószínűleg kovácsolt vaskengyel. A váz mellett és részben alatt aranyozott ezüstlemezből készített kettős félhold-, négyszögletes alakú, karéjos- és háromszögletes, karéjos díszítésű vereteket találtunk, amelyek vékony textilre, talán nyeregtekercsre vagy halotti lepelre lehettek felvarrva. A sírból egy nyitott végű karka, egy vaskés és egy 5×7 cm-es, deformálódott, sérült, préselt aranyozott ezüstlemez került még felszínre. A lemez funkciója kérdéses, szélein jól látszódik, hogy eleve sérülten kerültek a ló mellé. A lemez és több veret felülete préselt és/vagy karcolt díszítésű. A temetkezés közelében egyéb objektumfolt nem került elő. A sírt a különálló ló sír mivolta, valamint a kengyel és a veretek alapján a kunok vagy a területet dúló mongolok ha-

gyatékának tekinthetjük. A sír a tatárjárás kori vaseszközlelettől kb. 90 m-re ÉK-re helyezkedett el.

Az ismeretlen korú objektumok elhelyezkedésük alapján vagy a szarmata vagy az Árpád-kori településhez tartoztak. A szarmata temetőrészletek között 12 kör alaprajzú karámárok került elő. A karámok közül 7 karéjszerűen volt egymásba ásva, bejáratuk irányának megállapítása a szuperpozíciók és az elsekélyesedő, illetve kikopó árokvégek miatt nem egyértelmű. Átmérőjük 10–12,5 m között változott. A legnagyobb méretű zárt(!) karámot több kerítőárokra is ráasták. A karámok korának meghatározása kérdéses, mivel egyetlen sárgásbarna, homokos anyagú, talán avar(?) edénytöredék került elő az egyik bontása során. Az árkok a betöltésük alapján biztos, hogy nem újkoriak, a szuperpozíciók alapján pedig a szarmata kornál későbbiek.

Munkatársak: Litauszki Zoltán, Keresztes Noémi Ninetta, Móricz Róbert, Barta Gábor régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Salisburgy Kft. (Weisz Attila) végezte.

GULYÁS GYÖNGYI – GALLINA ZSOLT

43. Csanádpalota, Földvár (KÖH 86463)

(Csongrád megye) B, Á, Ú

A Csanádpalota D-i határában fekvő késő bronzkori földváron 2012 tavaszán kezdtük meg a kutatásunkat, mellyel két korábbi terepi munkát folytattunk és bővítettünk. Az M43 autópálya örökségvédelmi hatástanulmányának készítésekor¹⁷ felfedezett késő bronzkori földvár¹⁸ előzetes vizsgálatát a nyomvonal megelőző régészeti feltárása követte (2011–2013), ahol olyan objektumok is előkerültek, amelyek közvetlenül kapcsolódtak a 300 m-re fekvő földvár és közvetlen környékének erődítési rendszeréhez. A Csanádpalota, Juhász T.-tanya lelőhelyről (KÖH 52780) leválasztottuk a késő bronzkori földvár sánc- és árokrendszerét Csanádpalota, Földvár néven. (Az 52780 Csanádpalota, Juhász T.-tanya lelőhelyen, az M43 autópálya nyomvonalán, 2011–2013-ban végzett megelőző feltárások összefoglaló jelentését ld. alább.)

A földvár rövid távú kutatásához készített szakmai programunk alapján a tervezett feltárás előtt elsőként a roncsolásmentes vizsgálatokat végeztük el annak érdekében, hogy a lehető legrészletesebb képet kapjunk a földvár szerkezetéről, a felszín alatti objektumok elhelyezkedéséről és koráról, valamint az erődítés tágabb környezetéről. A projekt hosszú távú tervei pedig a kb. 460 ha-os erődített telep és tágabb környezetének mikroregionális és regionális jelentőségének vizsgálatát célozták meg.

A földvár központi, ovális sánccal és kettős árokkal körbevett részének Ny-i felében 2012, majd 2013 áprilisában szisztematikus terepbejárást végeztünk, először az ovális központi erőd ÉNy-i, majd a DNy-i részén is. A földvár teljes Ny-i felét 310, egyenként 10×10 m-es raszterhálóra osztottuk, és az egyes négyzetekben a leletanyag felszedése adott időegység alatt (5 perc) történt. Az összegyűjtött leletanyagot korszanként válogattunk szét, majd a statisztika elkészítéséhez csoportosítottuk lelet típusok (kerámia: bronzkori, újkori; patics, állatcsont, csiga-kagyló, kavics, köeszköz/nyersanyag, téglá/építőkö, salak), súly (g) és darabszám szerint. A kapott

¹⁷ RKM 2005, 220–222.

¹⁸ RKM 2005, 221. Juhász-tanya lelőhelyén.

adatok izovonalas térképeken ábrázoltuk, amellyel képet kaptunk az egyes korszakokhoz tartozó leletanyagoknak a földvár területén való szóródásáról, sűrűsödéséről. A patics legnagyobb koncentrációja a sánc ívében volt megfigyelhető, így az feltételezhetően nem leégett épületeket, hanem egy leégett, agyagból döngölt sáncot jelez. A viszonylag kis mennyiségű bronzkori kerámia a sáncon belül, két területen sűrűsödött – ez feltehetőleg késő bronzkori objektumok helyét jelzi.

2012 nyarán nyílt lehetőségünk célzott légi felderítést is végezni a lelőhelyen (Pazirik Kft. kézi vezérlésű repülőgépmoddellel). A nagy felbontású felvételek további adatokkal egészítették ki az eddigi ismereteinket: a központi rész Ny-i oldalán korábban felételezett egyszerű sánc és árok helyett jól láthatóvá vált, hogy itt kettős sáncárkos erődítéssel kell számolnunk.

2013 februárjában a földvár belső, ovális területének DNy-i részén, a sánc szerkezetének vizsgálata céljából geológiai fúrásokat végeztünk (Teszt Kft.) a tervezett feltérési szelvényünk vonalában. Ennek érdekében 22, egyenként 10 cm átmérőjű mintát vettünk, amelyeknek geológiai karakterét, továbbá a sánc és az árok szerkezetét Tóth Anikó (MFM) határozta meg. Az eredmények alapján egy kb. 3 m mély árkot, ettől É-ra pedig két, egyenként kb. 1,5 m-es árkot figyeltünk meg. A fúrás eredményei jelentették az alapját a későbbi, a sánc szerkezetének pontos meghatározására irányuló ásásunknak.

Ezt követően 2013 áprilisában a földvár belső, ovális területének DNy-i részén, a korábbi geológiai fúrások területén, 2 darab, 10×10 m nagyságú négyzet magnetométeres felmérése történt meg 10 m sávszélességben, 1 m-es szondakiosztással (Polányi Tamás). A felmérés célja, hogy pontosítsa a korábbi geológiai fúrások eredményeit a sánc feltárni kívánt területén, illetve megállapítsa további objektumok jelenlétét a sánc és az árok környezetében. Az ásás után, 2013 novemberében egy további, nagyobb felületű magnetométeres felmérés készült a földvár belső, ovális területének K-i részéről (Archeodata 1998 Bt., Márkus Gábor). A munka egy 8 csatornás vonatott rendszerrel történt, amelynek segítségével rövid idő alatt nagyobb területet is fel lehetett mérni. Az eredmények alapján megállapítható, hogy cölöpszerkezetes ház nyomát nem látni az erődítésen belül, a kerek anomáliák feltételezhetően gödröket jelölnek. Látható továbbá a képen több keskeny, sekély, egymás mellett futó árok nyoma, amelyek folytatódtak a D-re fekvő, az autópályás megelőző feltérési során megkutatott területen is, és szintén késő bronzkorinak bizonyultak. Ezek viszonya a többi árokhoz még ismeretlen.

2013. április 28–29-én a földvár DNy-i részén fémkeresős kutatást végeztünk (Bacsikai István). A munka során a bronzkori földvárhoz korábban köthető leletanyagot nem sikerült azonosítani, viszont nagyszámú modern kori fémanyag került elő.

Az előzetes vizsgálatok elvégzése után az NKA pályázati támogatásával (3234/00230) kezdhettük meg az első tervásatásunkat a földvár területén. Az ásás célja a területet körülvevő ovális sánc és árok szerkezetének és korának megállapítása volt, melyhez hasznosítottuk a geológiai fúrások és a magnetométeres felmérések eredményeit.

A feltérést egy 3 m széles, 40 m hosszú, É–D-i tájolású szelvényben végeztük, amelyet a sáncárkos vonalára merőlegesen mértünk ki a földvár belső oválisának D-i oldalán. Az ásás során előkerült négy agyaggal kitapasztott cölöphely, amelyek feltehetően a paliszádfalhoz tartoztak, ettől D-re az egykori sánc helye, amelyet csupán egy kb. 0,5 m széles omladéksáv jelzett, továbbá még délebbre két 3,5–4 m mély, 6–7 m árok,

V, illetve U alakú keresztmetszettel. A szelvény É-i végében, az erődítéseken belül egy helyen kerámiakoncentráció került elő, amely azonban nem volt köthető régészeti objektumhoz.

Az előkerült leletanyag minden objektumban késő bronzkori volt, így az erődítés kora egyértelműen erre a korszakra (Pre-Gáva kor, BD-HA1) datálható. A leletanyag elsődleges feldolgozása (restaurálás, leltározás) megtörtént.

A 2012–2013. évi munkálatokban a Móra Ferenc Múzeum munkatársai: Németh Dániel, Sáty Emese, Szabó Dénes Kristóf; továbbá a PTE és az SZTE hallgatói: Agócs Nándor, Bartha Annamária, Bartók Zoltán, Békefi Mónika, Bogár Roland, Décsi Enikő, Féderer Dávid, Gonda Zsófia, Kántor Zsófia, Kocsis-Buruzs Gábor, Kustár Ferenc, Lamm Péter, Marosán Henrietta, Mészáros Adrienn, Nyíró Artúr, Pákozdi Eszter, Pálfi Ádám, Simon Elvira, Szabó Orsolya, Székely Anna, Sztankovánszki Tibor, valamint Bede Ilona (Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne) vettek részt.

CZUKOR PÉTER – PRISKIN ANNA – SZALONTAI CSABA
– SZEVERÉNYI VAJK

44. Csanádpalota, Juhász T. tanya (M43 autópálya 60. lelőhely) (KÖH 52780)

(Csongrád megye) B, Sza, A, Á, I

Az M43 autópálya nyomvonalán 2004 óta több ütemben folyó megelőző régészeti feltérások III. ütemében, 2011. április 21. és 2013. június 26. között végeztük el az egész pályaszakasz legnagyobb kiterjedésű lelőhelyének, a Csanádpalota határában elhelyezkedő 55. sz. (Juhász T.-tanya) lelőhelynek a feltérását. A lelőhely a nyomvonal 55+800 és 57+000 km szelvénye között, Makótól 20 km-re K-re, Csanádpalotától D-re mintegy 1,5 km-re, a román határtól mindössze néhány száz m távolságban helyezkedik el. A síksági terület tszf. magassága 80 m, a Maros vízgyűjtő területéhez tartozik, magától a folyótól É-ra fekszik. Az egykori fontos környezeti tényezők között a Krakk-ér közelségét hangsúlyozhatjuk. A lelőhelyet É–D-i irányban el metszi a településről az országhatár felé futó régi műút, mely mentén – a K–Ny-i irányban futó pályatesten kívül – a tervezett le-, illetve felhajtók nyomvonalán is dolgoztunk. A nyomvonalról D-re található a ma már elhagyott Juhász T.-tanya. A terepbejárás adatok alapján a lelőhely óriási méretű, „vese alakú” – ennek a területnek a D-i részén vezet keresztül az autópálya nyomvonala, azaz a feltárt terület.

A lelőhely kitűzött teljes kiterjedése 119080 m², melyből 104907 m²-t lehetett lehumuszolni. A feltérési során 1096 objektumból összesen 1758 stratigráfiai számmal ellátott jelenséget és leletet rögzítettünk, melyek egy késő bronzkori erődített telephez, egy szarmata telephez, több avar telep- és temetőrészlethez, valamint egy késő Árpád-kori faluhoz tartoztak. Mindezek mellett nagyobb kiterjedésű, de pontosabban nem keltezhető árokrendszereket és objektumokat is feltártunk.

A lelőhely legkorábbi leletei a *késő bronzkorból* származnak. A feltárt objektumok közül 96 tartozik ebbe a korszakba, ebből 67 gödör, 29 árok, és 4 kontextus nélküli lelet-, illetve állatsont-koncentráció. A kerámiaanyag jellegzetességei alapján (pl. besimitott, bekarcolt girlandminták, síkzott perem- és válltörédek, háromszög keresztmetszetű, illetve tagolt, bordázott fülek) a késő bronzkori település a *pre-Gáva* időszakba (kb. i.e. 1300–1100) helyezhető. Már a feltérásokat megelőző terepbejárások során kiderült, hogy a nyomvonalról kb.